

Michiel van Kempens grote Albert Helman biografie 'Elk verhaal snijdt pas hout als het op ethos berust'

door Wim Rutgers

"Ik heb het allemaal eerst in mijn hoofd, dat is het creatieve werk, en schrijf het vervolgens op, dat is koeliewerk." (Albert Helman)

Dat de verreweg productiefste Surinaamse auteur - Albert Helman (1903-1996) - nu in een biografie is beschreven door de actiefste en meest betrokken chroniqueur van de Surinaamse literatuur - Michiel van Kempen - heeft een interessante ontmoeting opgeleverd. De titel van deze biografie 'Rusteloos en overal' slaat op 'het leven van Albert Helman', maar kan evengoed op de auteur van deze biografie Michiel van Kempen zélf slaan. Wie Albert Helman op zijn levenspad wil volgen is voortdurend op reis en dat heeft Van Kempen in Helmans voetsporen kennelijk gedaan. De veelzijdige kosmopoliet Helman brengt een biograaf zowel naar verre geografische streken als onvoorziene oorden van de menselijke geest.

Helman was een zwerver over nagenoeg de hele aardbol. Hij woonde onder meer in Suriname, Nederland, in Spanje tijdens de Burgeroorlog, in Mexico, opnieuw in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog, daarna in Suriname waar hij minister van Onderwijs en Volksgezondheid werd en voorzitter van de Rekenkamer, vervolgens onder meer in Washington en op Tobago. Hij reisde, was 'rusteloos en overal' op plaatsen van zijn interesse of waar zijn talrijke diplomatieke en culturele functies hem riepen. Waar Helman was gebeurde er wat. Hij was niet alleen een groot organisator en initiator, maar ook leider bij de uitvoering en verwezenlijking van zijn ideeënstromen, die hij onvermoeibaar aan het papier toevertrouwde in zijn kleine maar regelmatige handschrift.

Hij wordt nog wel eens weggezet als zuinig of zelfs gierig: "Alles waaruit de aangename menggeur van geld en drukinkt opstijgt, vindt Helman op zijn

weg.” Dat was zeker waar, maar in Suriname vervulde hij ook dertien onbezoldigde bestuursfuncties: ‘het zij gezegd’ schrijft Michiel van Kempen.

Hoe vangt een biograaf een schrijver die zo’n 130 boeken in alle denkbare genres van fictie en non-fictie heeft gepubliceerd als ‘musicus, geschiedschrijver, journalist, linguïst, verzetsman, politicus en diplomaat’ als een verlate ‘Renaissance-mens’ die hij zo graag wilde zijn en ‘dat ook grotendeels heeft waar gemaakt’. Albert Helman schreef naargelang van het onderwerp onder zijn eigen naam Lou Lichtveld of onder zijn schrijversnaam Albert Helman, maar gebruikte daarnaast nog een kleine vijftig andere pseudoniemen.

Achttien chronologisch geordende hoofdstukken leiden de lezer in 638 pagina’s door nagenoeg de hele twintigste eeuw, waarna een notenapparaat van 75 pagina’s, een selectieve primaire bibliografie van nagenoeg 30 pagina’s, een secundaire bibliografie van 50 bladzijden en een register van zo’n 70 pagina’s volgen.

Een biograaf moet zich beperken wil hij zijn tekst leesbaar houden. Daarom besloot Van Kempen het enorme door hem verzamelde materiaal van vijf meter Helman-boeken in zijn boekenkast naast alle overige documenten digitaal beschikbaar te stellen op een speciale Albert Helman-website.

Focus

Michiel van Kempen focust op Helman als een Nederlands-Caraïbische schrijver met de ‘dilemma’s en paradoxen’ levend en werkend op ‘de grens van de laat-koloniale en vroeg-onafhankelijke samenleving’ die Suriname in de twintigste eeuw was, met een ‘complexe loyaliteit’ aan zowel moederland en kolonisor Nederland als aan zijn gekoloniseerde vaderland Suriname in het streven naar dekolonisatie en uiteindelijke volledige onafhankelijkheid. Al was hij aangaande dat laatste punt zeer kritisch.

Een tweede focuspunt van de biograaf is de beperking tot het ‘leven’ van Albert Helman en niet zozeer de bespreking van het ‘werk’ in al zijn details:

“In zijn algemeenheid vind ik dat diepgaande structurele en stilistische analyses, onderzoek naar intertekstuele verwijzingen, een complete receptiegeschiedenis enz. enz. niet thuishoren in een beschrijving van het leven van een schrijver.”

Van het belangrijkste werken krijgen we wel een summiere samenvatting van de inhoud, soms meer en minder uitvoerig vergezeld van een positief dan wel negatief oordeel, al dan niet aangevuld met een sneer of een pluim van een criticus. Ook contextuele gegevens worden niet meer dan beknopt weergegeven.

Dat uitgangspunt leidt ook tot het noemen van namen en het beschrijven van omstandigheden zonder meer, zoals de weergave van een bezoek in 1946 aan de Surinaamse vereniging JPF op Curaçao, waar hij lezingen houdt. We lezen wel over de flirtation met een mooie jonge vrouw maar nauwelijks iets over de inhoud van zijn lezingen. Zo worden op allerlei plaatsen namen van personen genoemd zonder vermelding of en hoe deze personen invloed hebben gehad op leven en werk van de gebiografeerde. Maar ja, hoe dik wil je een biografie hebben?

Schrijversbiografieën bewegen zich op het evenwichtskoord tussen beschrijving van persoonlijk leven en werk. We lezen daarom naast alle activiteiten van Helman ook uitgebreid over zijn drie huwelijken en een partnerschap, over zijn kinderen, over zijn uitgebreide kring van vrienden en kennissen die vaak tot de groten en invloedrijken der aarde behoorden, over zijn welgevallig oog voor vrouwelijk schoon, kortom zoals Helman het zelf samenvatte met *la mère, l'amour et le mort* - de moeder, de liefde en de dood.

Er valt, gelet op het aantal pagina's, wel een interessant ritme in de biografie te bespeuren, want na een ruime aanloop rond afkomst en jeugdijaren krijgen vooral de decennia in de jaren dertig, veertig en vijftig ruime aandacht, waarna de biografie vanaf de jaren zestig in een stroomversnelling komt.

Ontwikkeling

Albert Helman volgde een onderwijzersopleiding in Suriname en trok op achttienjarige leeftijd naar Nederland waar hij ondanks zijn belangstelling voor muziek een opleiding Nederlands volgde. Maar als hij voor een tentamen zakt, zegt hij tegen de docent: "Ik zal u niet genoeg doen mij weer te examineren, maar over vier jaar zal u over mij examineren." Hij geeft de studie op en richt zich - opnieuw - op de muziek, op de moderne film en de literatuur, waar hij zich aansluit bij de jong katholieke kring rond *De Gemeenschap*. Maar zoals hij zich had losgemaakt van de koloniale dwang in zijn geboorteland, zo hield hij het begin jaren dertig ook daar voor gezien: "Uit de bolknaks van de prelaten die het in de katholieke wereld voor het zeggen hebben, stijgt een verstikkende rook op die elk zicht op de buitenwereld beneemt." Hij zal voortaan een linkse koers varen, maar zich nooit meer bij een groep of richting aansluiten. Hij wordt de dwarse nonconformistische indiaan zoals hij vaak gekarakteriseerd wordt. Maar somtijds ook fel en onredelijk of iemand die de feiten naar zijn hand zet met creatieve fantasie ten eigenbaat. Hij wordt de dolende mens die in de wereld tevergeefs naar nieuwe coördinaten zoekt, waarbij hij het 'hart zonder land' tot centrale thematiek maakt, aldus de biograaf.

Waardering

Helman bezat een enorme publicatiedrang, wat leidde tot een zeer wisselende kwaliteit van zijn werk. In 1962 kreeg hij weliswaar een eredoctoraat van de Universiteit van Amsterdam voor zijn linguïstisch onderzoek, maar zijn literaire werk werd vaak zuinigjes beoordeeld. Toen hij – eindelijk - voor *De laaiende stilte* een prijs kreeg, de enige ooit, schreef Garnt Stuiveling: "Ja, ja, mijn aap schrijft voort." Tjdgenoot Eddy du Perron oordeelde dat Helman tot de 'allerbesten van de tweederangsschrijvers behoort' en Simon Vestdijk prees het werk om 'zeer leesbare landschapsevocaties en ethnografische beschrijvingen'. Sticusman Max Nord wijdde als eerste in 1949 een uitgebreide waarderende studie aan het dan bekende werk van Helman.

Ook in Suriname wisselde de waardering, met name bij de jongere generatie auteurs. Leo H. Ferrier oordeelde in zijn roman *Atman* dat Helman als een 'Hollander' over Suriname schreef, ook de *Encyclopedie van Suriname* gaf een zeer zuinig en selectief oordeel over zijn werk. Pas met de studie van Frank Martinus *De eenzame jager* (1977) sloeg de waardering voor zijn literaire werk in positieve zin om.

Leven en werk

Vooraf rond het vroege werk van Helman als *Zuid Zuid West* meandert de biografie tussen leven en werk en omgekeerd: "Maar sterker nog dan zijn proza, zijn veel van zijn gedichten te beschouwen als schilfers van een autobiografie." Albert Helman afdoen als literator is een veel te smalle benadering want hij was zoveel meer – al is zijn literaire productie op zich dan kolossaal. Albert Helman is daarin vooral bekend als prozaschrijver maar hij was ook dichter. Van Kempen meldt dat de uitgaven van zijn poëzie nog geen derde deel beslaan van het originele werk wat hij allemaal aan poëzie geschreven heeft en nog geen vijfde deel van wat hij vertaalde uit ten minste tien talen: "bijna altijd hertalingen van een bijzonder poëtisch gehalte."

Helmans biografie lezen is een feest van herkenning maar ook verbreding en verdieping. Ze is met zowel een groot inlevingsvermogen als de noodzakelijke objectiverende distantie geschreven. Michiel van Kempen is erin geslaagd van een zeer rijk en vol leven dat alle richtingen op ging, letterlijk en figuurlijk, geografisch en op maatschappelijk en geestelijk gebied, een weliswaar fors maar gelukkig ook heel leesbaar verhaal te maken dat mij althans in hoge mate geboeid heeft. Het ondanks de gevolgde beperkingen toch dikke boek leest vlot en is vaak gemakkelijk. Het kost geen moeite een heel veldboekje van stijlbloempjes te verzamelen en het verhaal zit vol verhelderende anekdotes.

Toen in 2003 Michiel van Kempens enorme 1396 pagina's tellende, vijf kilo wegende, literatuurgeschiedenis van Suriname verscheen, werd die in

Suriname wel eens als 'bedreigend' gezien: wat zou er na dit kolossale werk nog over die literatuur gezegd kunnen worden? Zal deze biografie ook zo beschouwd worden?

Albert Helman is verguisd en geprezen maar heeft hij ook school gemaakt? Hij kende velen van de groten der aarde uit zijn tijd, veel collega schrijvers, maar zijn er ook jongeren die hem navolgen? Ik zou er twee kunnen noemen: Theo Para en Anil Ramdas die elk op heel eigen wijze het politieke en culturele engagement van erflater Albert Helman hebben voortgezet.

*Michiel van Kempen: Rusteloos en overal; Het leven van Albert Helman.
Haarlem: Uitgeverij In de Knipscheer*

2016

863 pagina's

ISBN 978-90-6265-925-8

www.indeknipscheer.com

Bron: *Antilliaans Dagblad*, donderdag 22 september 2016